

М.В. АФТАНДІЛЯНЦ,

аспірант кафедри економічної кібернетики та маркетингу
Київський національний університет технологій та дизайну

Передумови та чинники кластеризації економіки України

В статті досліджено передумови кластеризації економіки України та запропоновано базові чинники кластеризації, на основі яких можна здійснювати об'єднання областей в кластери за видами економічної діяльності (на основі спеціалізації кожної області).

Ключові слова: кластеризація, види економічної діяльності, чинники кластеризації.

М.В. АФТАНДІЛЯНЦ,

аспірант кафедри экономической кибернетики и маркетинга
Киевский национальный университет технологий и дизайна

Предпосылки и факторы кластеризации экономики Украины

В статье исследованы предпосылки кластеризации экономики Украины и предложены базовые факторы кластеризации, на основе которых можно осуществлять объединение областей в кластеры по видам экономической деятельности (на основе специализации каждой области).

Ключевые слова: кластеризация, виды экономической деятельности, факторы кластеризации.

М. АFTANDILIANTS,

assistant of the Department of Economic Cybernetics and Marketing
Kyiv National University of Technology and Design

Background and factors of clusterization of the economy of Ukraine

The article explores the preconditions of clusterization of the Ukrainian economy and proposes the basic clusterization factors, on the basis of which it is possible to combine the regions into clusters by types of economic activity (based on the specialization of each region).

Keywords: clusterization, economic activities, clusterization factors.

Постановка проблеми. Актуальним питанням для економіки країни є забезпечення економічного зростання та підвищення соціальних стандартів життя населення. Постає низка проблем, а саме застаріла схема економічного районування, диспропорції розвитку регіонів України, які лише загострилися, починаючи з кризи 2014 року, коли були паралізовані східні частини Донецької та Луганської областей, та анексовано АР Крим. У зв'язку з цим виникла задача в пошуку оптимального рішення для ефективного перерозподілу економічних територій, рішення якої може запустити розвиток українських регіонів у потрібному темпі й масштабі та допоможе у нашій економічній ситуації стати на шлях масштабного розвитку і високого доходу.

Як показує світовий досвід, саме кластерні об'єднання – це рішення проблеми, які застосовують в високорозвинених країнах та завжди корелюють з високою доданою вартістю і більш ніж середніми доходами. Розробка кластерної стра-

тегії, що полягає в об'єднанні областей в кластери за видами економічної діяльності (на основі спеціалізації кожної області), спрямована на економічне зростання областей, видів економічної діяльності та країни в цілому. Рішення про пріоритетні напрями економічного розвитку територій слід приймати на основі результатів ретельного аналізу соціально-економічних чинників регіону та результативних чинників видів економічної діяльності. Правильний вибір найбільш значущих чинників кластеризації – важлива умова для їх перетворення на потужні локомотиви розвитку економіки території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кластеризації економіки України та створення кластерів на її території займає чільне місце серед безлічі досліджуваних у науковій періодиці економічних проблем. Сучасні економічні і загальнонаукові концепції у сфері аналізу кластеризації економіки України, викладені в роботах наступних вітчизняних авторів: С.І. Соколенка, В.М. Гееця, В.І. Чужикова, Н.М. Внукової, М.П. Войнаренка [1–5].

Метою статті є визначення передумов та чинників кластеризації економіки України.

Виклад основного матеріалу. Особливість функціонування кластера полягає у високій значущості макроекономічної складової, а також територіальних і соціальних аспектів економічного розвитку. Тому більшість досліджень орієнтовані на визначення вкладу кластера в формування показників соціально-економічного розвитку території його дислокації або зростання конкурентоспроможності регіону.

У кластерах найбільш повно реалізуються інтереси всіх груп суб'єктів господарської діяльності території їх дислокації. Тому роль і місце кластерів в соціально-економічному розвитку регіонів доцільно визначати їх внеском у досягнення пріоритетних цілей – населення, ділового співтовариства, держави в особі регіональних органів державної влади та муніципалітетів, а також непрямих інтересів пасивних елементів регіональної системи (розвиток інфраструктурної та інституційної складових та ін.). Крім того, ключовим фактором успіху при розробці та реалізації стратегій розвитку кластерів є активне та продуктивне партнерство між інтересами різних підприємницьких груп в регіоні.

Комплексним показником оцінки вкладу кластера в розвиток території його дислокації є приріст ВРП за рахунок створення і розвитку даної структури. В свою чергу, можливу кластеризацію територій за галузевою спеціалізацією розраховують на основі різних показників соціально-економічної ефективності регіону та видів економічної діяльності (валової доданої вартості, чисельності зайнятого населення, інвестицій, частки експорту і т. д.).

Найбільш часто використовуваним показником, який характеризує можливу кластеризацію економіки території України та її областей є кількість зайнятих. В таблиці 1 наведено статистичні дані щодо зайнятого населення України за видами економічної діяльності за 2012–2015 рр. (дані наведені за 4 роки, у зв'язку з переходом України на нову класифікацію видів економічної діяльності КВЕД – 2010). [6]

Окрім загального аналізу зайнятості населення за видами економічної діяльності доцільно здійснити аналіз останніх тенденцій концентрації зайнятості населення за видами економічної діяльності в регіональному розрізі України (рис. 1) [7, 8].

Концентрація зайнятого населення за областями в 2015 році розподілилася наступним чином: оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та автомобілів – Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська області та м. Київ; сільське, лісове та рибне господарство – Вінницька, Львівська, Одеська, Харківська та Івано-Франківська область; промисловість – Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Львівська, Донецька області; освіта – Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська області та м. Київ; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська області та м. Київ; транспорт – Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська та Київська області.

Показники економічного соціально-економічного розвитку областей та видів економічної діяльності досить чітко вказують на пріоритетність створення кластерних об'єднань. Таким чином, можна визначити наступні групи чинників кластеризації:

– внутрішньо-галузеві чинники;

Таблиця 1. Зайняте населення України за видами економічної діяльності (тис. осіб)

Роки	сільське, лісове та рибне господарство	промисловість	будівництво	оптова та роздрібна торгівля;	транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	тимчасове розміщення й організація харчування	інформація та телекомунікації	фінансова та страхова діяльність	операції з нерухомим майном	професійна, наукова та технічна діяльність	діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	державне управління й об'єднане управління соціальне страхування ²	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	інші види економічної діяльності
2012	3496	3345,6	884,9	4441,7	1208,7	355,9	310,2	327,9	340,9	539,4	368	1066,1	1713	1268,9	239,7	447,4
2013	3577,5	3274,8	888,8	4556,2	1221,2	357,8	312,2	318,1	332,3	527,4	367,6	1025,3	1690,9	1256,7	240,7	456,6
2014	3091,4	2898,2	746,4	3965,7	1113,4	309,1	284,8	286,8	286,1	456	334,3	959,5	1587,7	1150,5	221,2	382,2
2015	2870,6	2573,9	642,1	3510,7	998	277,3	272,9	243,6	268,3	422,9	298,6	974,5	1497	1040,7	207,9	344,7

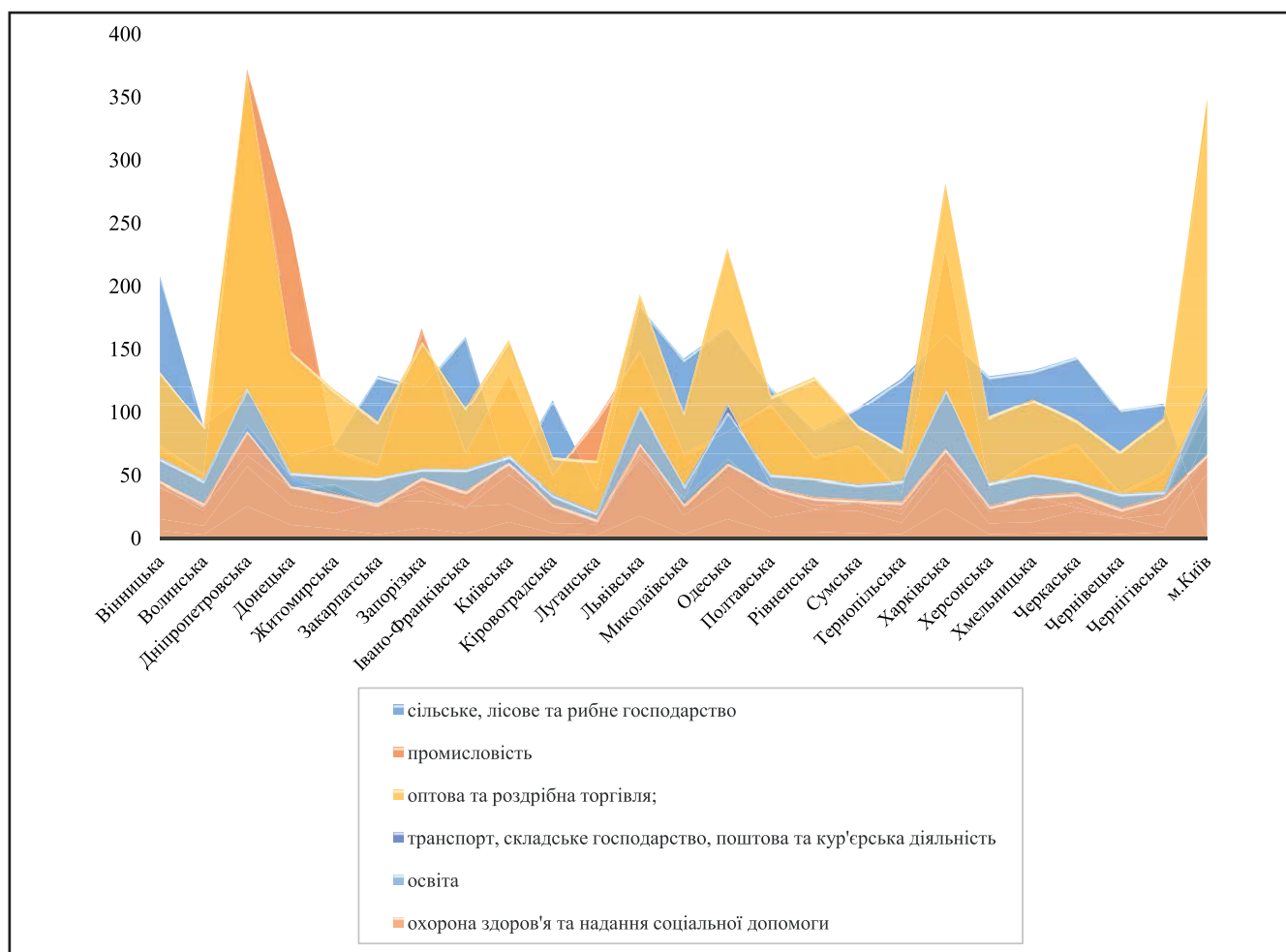

Рисунок 1. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами у 2015 році (тис. осіб)

– чинники регіонального розвитку.

Внутрішньо-галузеві чинники – це чинники, які безпосередньо вказують на розвиток галузі в певному регіоні країни. Унікальні конкурентні переваги формуються не на національному рівні, а на рівні конкретних бізнесів, що функціонують на території регіонів, де висока концентрація взаємопов’язаних галузей. Однією з основних проблем процесу ідентифікації регіональних кластерів в конкретному регіоні є визначення галузей, здатних представляти собою основу можливих кластерів.

Вивчення світового досвіду кластеризації свідчить, що найбільші можливості для формування кластерів мають такі галузі як легка промисловість, виробництво будматеріалів, харчова промисловість, металообробка, хімічна промисловість, машинобудування, сільське господарство. До таких чинників можна віднести: наявність однорідних компаній; наявність технологічно пов’язаних виробництв; напрями концентрації технологічних зусиль; рівень інтеграції підприємств; інші.

Галузеві чинники є змістовними, оскільки кластерна стратегія спрямована, зокрема, на трансформацію галузевої структури: еволюція галузі (базові технології, новий продукт); модернізація (нові технології, існуючий продукт); диверсифікація – появу нових секторів, пов’язаних з існуючими; стрімка поява нових видів економічної діяльності (наприклад, в Європейському союзі все більшого розвитку набуває «environmental industry» – екоіндустрія).

Тим самим, можливості створення кластерів розширюються в міру зростання масштабів, а також диверсифікації економіки агломерацій або регіонів. Крім того, для визначення географічних меж кластера використовуються змінні, що відображають віддаленість потенційних учасників кластера від підприємств його ядра. Згідно з дослідженням Гарвардського університету (Harvard Clustering Mapping Project [10]), в якому для проведення кластерного картографування ранжується 20 агломерацій США, середня відстань між

найбільшими підприємствами кластера (підприємствами ядра) має становити близько 130 км, між цими та іншими підприємствами кластера – 1500 км (рис. 2). Ідеальним вважається кластер, який має одну локалізовану агломерацію (територія України витягнута з заходу на схід на 1316 км і з півночі на південь на 893 км).

До ядра кластеру входять підприємства з основними виробничими потужностями, так звані підприємства–полюси, які об'єднують навколо себе інші підприємства. Приблизненими до ядра кластеру є влада, в особі державних установ, міських, обласних адміністрацій і т. д.; дослідницькі організації – науково–дослідні інститути, дослідницькі лабораторії і т. д.; освітні заклади – національні університети, коледжі, інститути і т. д.; провайдери капіталу – підприємства, які фінансують діяльність кластера (банківські установи, фінансові організації і т. д.). Структура кластеру включає такі елементи, як інші підприємства, тобто підприємства, які забезпечують функціонування кластеру (постачальники сировини та матеріалів, підприємства з переробки сировини, логістичні підприємства і т. д.).

Внутрішньо–галузеві чинники можуть включати наступні підгрупи:

- чинники економічного розвитку галузі;
- валова продукція галузі;

- частка у загальному обсязі валової продукції;
- місце у загальному обсязі валової продукції;
- валова продукція в розрахунку на 1 особу;
- індекс виготовленої продукції;
- кількість підприємств;
- чинники фінансових результатів галузі:
- чистий прибуток;
- частка підприємств в загальному обсязі, які отримали чистий прибуток;
- рівень рентабельності (збитковості);
- витрати на виробництво продукції;
- оплата праці;
- чинники ресурсного забезпечення:
- продуктивність праці на 1 зайнятого;
- кількість найманих працівників;
- забезпеченість ресурсами;
- якість ресурсної бази;
- наявність спеціалізованої техніки;
- наявність вантажних та вантажо–пасажирських автомобілів;
- купівля нової техніки.

Чинники регіонального розвитку – це чинники, які характеризують розвиток регіонів. При об'єднанні регіонів в кластери за окремими видами економічної діяльності досить важливими є врахування їх соціально–економічного розвитку, оскільки, в кластер будуть входити області із схожою економікою.

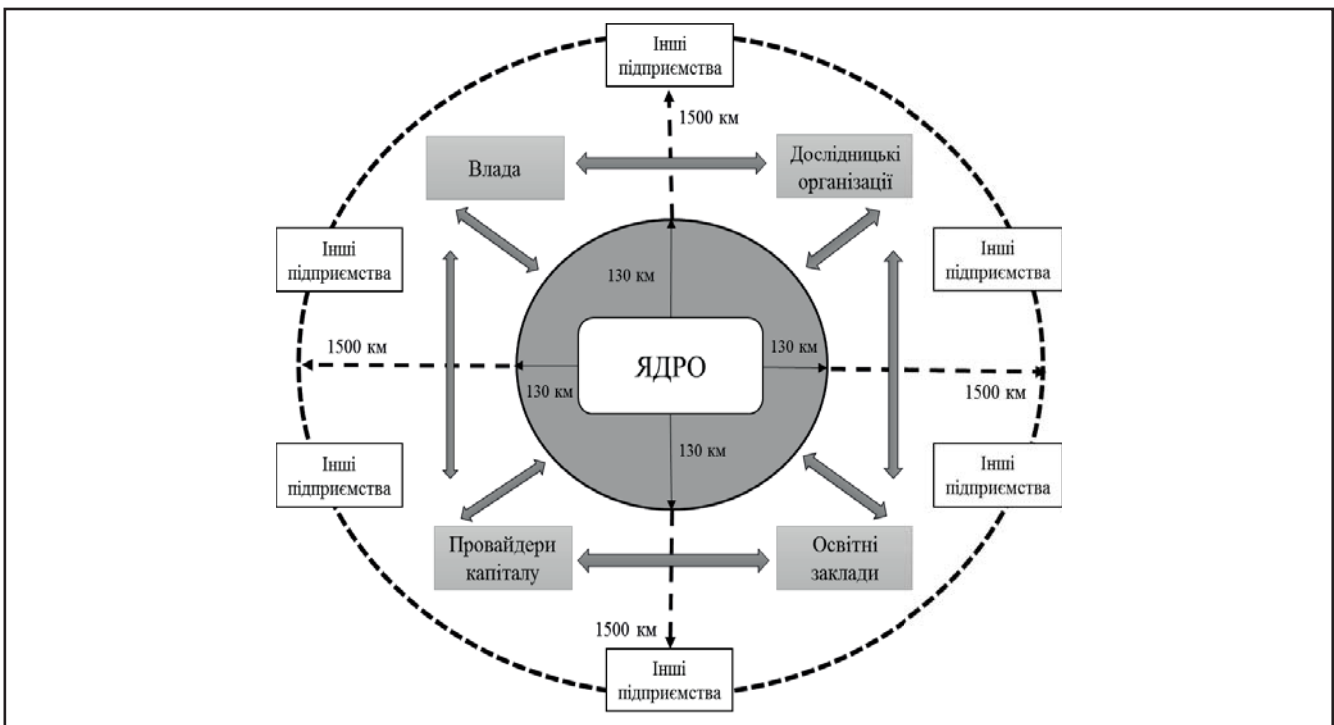

Рисунок 2. Ключові елементи кластера

Джерело: розроблено автором на основі даних Harvard Clustering Mapping Project

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

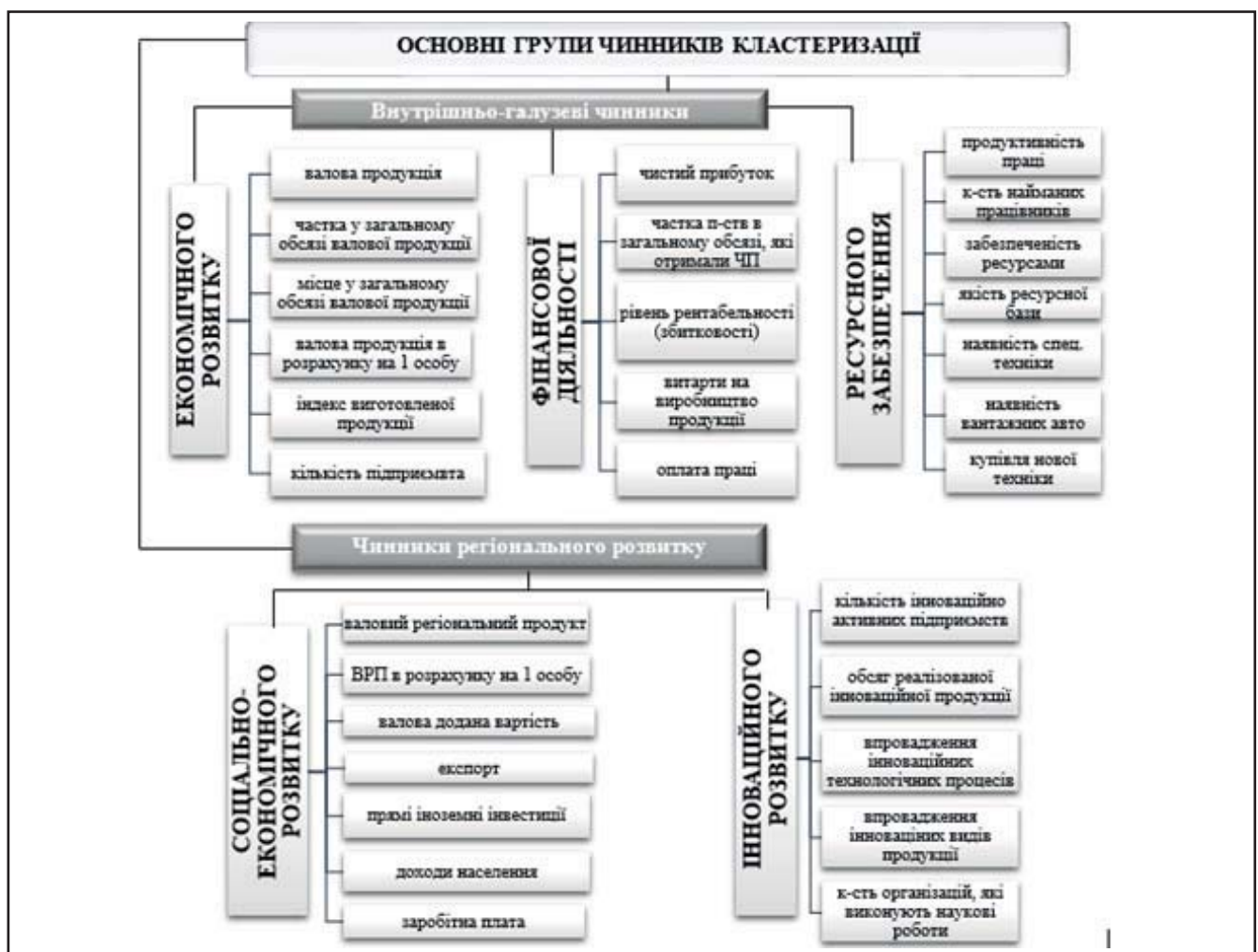
Можливість створення та функціонування кластера характеризує рівень соціально-економічного розвитку території. Вагомою складовою є рівень економічного розвитку регіону в цілому, оскільки доцільно проводити кластеризацію зі схожою економікою. Значимими показниками є показники зовнішньоекономічної діяльності регіону – експорту та прямих іноземних інвестицій в регіон. Соціальний розвиток визначає привабливість територій для формування кластерних об'єднань, який відображає рівень життя населення – доходи та заробітну плату працівників.

Визначною складовою сьогодення є розвиток науки та створення нових технологій, розвиток інформаційних систем та технологій, надання послуг в сфері обміну інформації, оскільки це основа когнітивної економіки. Розвиток інноваційних процесів в регіонах – це безальтернативний фактор економічного зростання. Для органів державної влади це можливість: залучення регіональних спільнот – розробка та реаліза-

ція регіональних інноваційних стратегій; сприяння спільним ініціативам бізнесу, освіти та науки в регіонах – створення кластерів; підвищення ефективності державної підтримки за рахунок їх диференціації в залежності від особливостей регіонів; посилення координації заходів щодо стимулювання інновацій.

Чинники регіонального розвитку можуть включати наступні підгрупи:

- чинники соціально-економічного розвитку;
- валовий регіональний продукт;
- валовий регіональний продукт в розрахунку на 1 особу;
- валова додана вартість;
- обсяг експорту;
- прямі іноземні інвестиції;
- доходи населення;
- середньомісячна заробітна плата;
- чинники інноваційного розвитку;
- кількість інноваційно активних підприємств;
- обсяг реалізованої інноваційної продукції;

Рисунк 3. Пріоритетні чинники кластеризації

– впровадження інноваційних технологічних процесів;

- впровадження інноваційних видів продукції;
- к—сть організацій, які виконують наукові роботи.

Вищезазначені чинники (рис. 3) дозволяють виявити потенційні можливості формування кластера на тій чи іншій території.

Ці чинники є дуже важливими для сьогодення України, оскільки, уряд держави, починаючи з 2014 року спрямовує політику на децентралізацію, з метою об'єднання територіальних одиниць та регіонів в самостійні функціональні економічні одиниці. Тобто, віддають більше повноважень на місця територіальним громадам, для ефективної їх співпраці та зростання економічних показників. [9]

Висновки

Отже, кластери створюють сприятливі умови для регіонального розвитку – підвищується рівень кооперації і пов'язаності підприємств, зростає попит і якість пропозицій на локальних ринках, поліпшується кадрова інфраструктура, з'являється інфраструктура для досліджень і розробок, знижуються витрати, з'являються можливості для більш успішного виходу на міжнародні ринки. Вихід на регіональний ринок підприємств кластера стимулює модернізацію, здійснення НДДКР, зростання інноваційної активності, введення нових способів управління і нових стратегій розвитку. Кластер стимулює примноження і збереження робочих місць, створення інститутів

громадянського суспільства, формує нові стандарти освіти, охорони здоров'я, діяльності судових і правоохоронних органів, нові стандарти споживання і способу життя населення.

Список використаних джерел

1. Внукова Н.М. Услуги банков как обеспечение кластерных инициатив трансграничного сотрудничества / Н.М. Внукова // Банкир. – 2007. – № 1. – С. 56 – 60.
2. Войнаренко М.П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М.П. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29 – 33.
3. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
4. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры. Украинский аспект / С.И. Соколенко. – К.: Колос, 2002. – 646 с.
5. Чужиков В. І. Кластери як об'єкт державного регулювання / В.І. Чужиков // Вісник УАДУ – 2001 – №4 С. 160–167.
6. Державна служба статистики України – www.ukrstat.gov.ua
7. Статистичний збірник «Регіони України» 2016, частина I, Київ – 2016 р. – 299 с.
8. Статистичний збірник «Регіони України» 2016, частина II, Київ – 2016 р. – 692 с.
9. Електронний ресурс «Децентралізація» – <http://decentralization.gov.ua/about>
10. Harvard Clustering Mapping Project – <https://worldmap.harvard.edu/maps/>

О.В. КОВАЛЬ,

аспірант, Хмельницький університет управління та права

Сутність та особливості індустрії програмної продукції як специфічного об'єкта оподаткування

Стаття присвячена теоретичним аспектам індустрії програмної продукції як специфічного об'єкта оподаткування. Визначено сутність та складові індустрії програмної продукції, види і форми програмних продуктів, ознаки та особливості діяльності її суб'єктів. Виявлено можливі загрози, які необхідно враховувати для аналітичного оцінювання індустрії програмної продукції.

Ключові слова: індустрія програмної продукції, фабрика програм, програмні продукти, суб'єкти індустрії програмної продукції, оподаткування.

А.В. КОВАЛЬ,

аспірант, Хмельницький університет управління та права

Сущность и особенности индустрии программной продукции как специфического объекта налогообложения

Статья посвящена теоретическим аспектам индустрии программной продукции как специфического объекта налогообложения. Определена сущность и составляющие индустрии программ-